

Želimir Prša, mag. educ. hist. et geog.
Osnovna škola Gvozd
Ulica Petra Svačića 21
44410 Vrginmost
zelimir.prsa@skole.hr

UDK: 929Gašparović, P.
94(497.529Drežnik Grad)“1935/1943“
352(497.529Drežnik Grad)(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5. studenog 2023.
Prihvaćeno: 15. studenoga 2023.

TRAGOM JEDNE SUDBINE – PETAR GAŠPAROVIĆ (1909. – 1985.)

Ovaj rad, s obzirom na dostupne arhivske izvore, literaturu i razgovore sa suvremenici, rekonstruira sudbinu Rakovčanina Petra Gašparovića. Bio je zaposlen kao službenik u raznim mjestima, a ovaj rad stavlja naglasak na njegovo službovanje u općini Drežnik Grad od 1935. do 1943., gdje je bio općinski bilježnik. Cilj rada je uvidjeti kako su se promjene državnih sustava i društveno-političkih okolnosti manifestirale kroz život pojedinca, te istaknuti kako i sudbine „malih ljudi“ u turbulentnim vremenima mogu biti historiografski značajne i zanimljive.

Ključne riječi: općinski bilježnik, Drežnik Grad, Nezavisna Država Hrvatska, ratni zločini

Petar Gašparović, 1935.

(HR-HDA-223-PS,10720, „Osobnik br. 8592“)

Uvod

Istražujući i pišući rad o prostoru općina Rakovica i Drežnik Grad u Drugom svjetskom ratu, analizirao sam i dostupne podatke o općinskim službenicima NDH koji su djelovali u tim općinama. U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, unutar fonda Ministarstva unutarnjih poslova NDH, nalaze se i personalije (personalni spisi) službenika NDH. Tu sam pronašao podroban personalni spis Petra Gašparovića, dok su personalije drugih službenika iz ovih općina sadržavale tek nekoliko dokumenata ili nisu sačuvane. Ta me podrobnost Gašparovićevih personalija zainteresirala i ponukala na pisanje ovog rada.

Prvotno sam konzultirao knjigu *Rakovički rodovi* te njezina autora Dragu Brajdića kako bih uspio ostvariti poveznicu s rodbinom. Uspostavio sam kontakt s Petrovim polubratom Tomom Gašparovićem (r. 1932.), koji živi u Rakovici, i kćeri Ružicom Gašparović (r. 1949.), koja živi u Zagrebu. Saznavši da je Petar od 1947. godine živio u Sisku, gdje je isto radio kao službenik, pronašao sam i njegove personalije u fondu Narodnog odbora kotara Sisak, koji se nalazi u Državnom arhivu u Sisku. Ostvario sam kontakt s Petrovim posinkom Aleksom Elićem (r. 1945.), koji živi u Sisku. U razgovorima sa sve tri osobe doznao sam još neke podatke iz Petrova života, ali ipak kudikamo najveći broj podataka za rekonstrukciju biografije odnosno životnog puta i sudbine Petra Gašparovića našao sam u arhivskoj građi.

Iako rad ima određenih manjkavosti koje su se pojavile s obzirom na nedostatak podataka i/ili neznanje, odnosno (ne)sjećanje samih sugovornika, ipak je ostvaren određeni cilj. Ovaj je rad za svoj cilj postavio rekonstrukciju toga kako su se promjene državnih sustava i društveno-političkih okolnosti manifestirale kroz život pojedinca te istaknuti kako i sudbine „malih ljudi“ u turbulentnim vremenima mogu biti historiografski značajne i zanimljive.

Službovanje u Kraljevini Jugoslaviji

Petar Gašparović¹ rođen je 26. rujna 1909. u Rakovici, a kršten je 27. rujna 1909. u crkvi svete Jelene u Rakovici. Kumovi na krštenju bili su mu Luka Prebeg

---

¹ Prezime Gašparović u rakovičkom kraju prvi se put spominje 1722., kad se vjerojatno iz Donjeg Modruša na područje doselio Petar Gašparović, a krajem 18. stoljeća novonaseljeni pripadnici ovog roda biti će naseljeni u Jelov Klanac i na lokalitet danas poznat kao *Gašparović brdo* u Rakovici. Prema istraživanju Drage Brajdića, u Rakovici postoje tri loze Gašparovića. Petrov djed Šimun Gašparović *Baja* (r. 1839.-?) bio je oženjen Katarinom Puškarić te su imali šestero djece, a najmlađi je bio Marko (1885. – 1967.), Petrov otac. O rakovičkom rodu Gašparovića više vidi u: BRAJDIĆ, *Rakovački rodovi*, 108-133.

i Katarina Rendulić.² Petrov otac Marko oženio se 1906. Jelenom Janković, kćeri lugara Mile Jankovića, s kojom je imao osmero djece: Mihovila (1907. – 1907.), Petra (1909. – 1985.), Franju (1911. – 1996.), Katu (1913. – 1975.), Danu (1918. – 1999.), Anu (1921. – 2014.), Ivicu (1922. – 2002.) i Dragicu (1924. – 2002.).³ Pri porođaju kćerke Dragice majka Jelena je umrla, te se Marko već 1925. ženi udovicom Jelenom Vuković (r. Bičanić) iz Grabovca, s kojom je imao jednog sina Tomu (r. 1932.).⁴

Petar Gašparović osnovnu školu (četiri razreda) pohađao je u Rakovici od 1. rujna 1916. do 28. lipnja 1920., te je propisane predmete savladao s dobrim uspjehom, izuzev nauka o vjeri, koji je savladao sa slabim (dovoljnim) uspjehom.⁵ U siromašnoj seoskoj sredini, kakva je Rakovica neosporno bila u dvadesetim godinama prošlog stoljeća, rijetki su nakon osnovnoškolskog obrazovanja nastavljali svoje školovanje. U suštini, sudbina djeteta nakon završene osnovne škole, neovisno radilo se od dječaku ili djevojčici, bila je čuvanje stoke i obavljanje raznih poslova u domaćinstvu. Dječaci nakon što bi fizički stasali, već s petnaestak godina, počeli su raditi teže fizičke i poljoprivredne poslove. Već u dvadesetim godinama bilo je normalno da mladić odnosno djevojka stupi u brak i preživljava od škrte zemlje. Takva je sudbina neosporno čekala i Petra Gašparovića. Ipak, nalazimo podatak da je 26. rujna 1927. bio zaposlen kao pisarski pomoćnik⁶ u općini Rakovica.⁷ Koje su okolnosti ili utjecaji pojedinaca doprinijeli da Gašparović bude baš na svoj 18. rođendan zaposlen kao pisarski pomoćnik, ne može se sa sigurnošću utvrditi. Ipak, zasigurno je netko morao utjecati i posredovati oko Petrova primanja u službu. S druge strane, Petrov otac Marko bio je nasljednik očeva imanja, a *Bajini* su prema količini zemlje bili među bogatijim obiteljima u Rakovici. Kao olakotnu okolnost za zaposlenje u općinskoj službi ne trebamo odbaciti ni brojnu obitelj, kao i to da je Petar u trenutku postavljanja u službu imao živog samo jednog roditelja (oca).⁸

² HR-HDA-223-MUP NDH – Personalni spisi, 10720 Gašparović Petar, (dalje u tekstu: HR-HDA-223, PS,10720), „Krsni list izdan u Rakovici 3.10.1928.“

³ BRAJDIĆ, *Rakovački rodovi*, 130.

⁴ *Isto*, 132.

⁵ HR-HDA-223-PS,10720, „Svjedodžba o završenom osnovnoškolskom izdana u Rakovici dana 10.11.1931.“

⁶ Općinskim službenikom smatra se osoba koju je općina primila u službu da obavlja poslove iz njezine nadležnosti. Službenička mjesta u općinskoj samoupravi dijelila su se na glavna (bilježnik i blagajnik) i pomoćna (pomoćni bilježnik i blagajnik, pisar, redar, primalja...). Na pomoćna radna mjesta, ako je za njih bilo potrebe, općinska uprava je mogla primiti koga god želi po vlastitoj volji, dok je sva postavljanja na glavna mjesta potvrđivala državna vlast. GRGIĆ, *Između režimske ideologije i potreba građana: Savska banovina 1929-1939*, 617-618.

⁷ HR-HDA-223-PS,10720, „Osobnik br. 8592“

⁸ Prema prijepisu iz 28. 8. 1952. (čiju je točnost potvrdio tajnik NOO Palanjek Petar Gašparović), koji

Na odsluženje vojnog roka regrutiran je od nadležnog vojnog okruga u Otočcu, a vojni rok služio je u Banjoj Luci od 13. travnja 1930. do 13. listopada 1931. u 33. pješačkom puku u četi prikomandnih vojnika. Njegova karakteristika nakon odsluženja vojnog roka bila je: „Vladanja vrlo dobrog. Službu vrši povoljno. Sposoban za pisara. Kažnjavan nije. Zaslužuje preporuku.“⁹ Nakon povratka s odsluženja vojnog roka i dalje nastavlja raditi kao općinski pisar. Ipak, uviđa se da je želio napraviti i korak više. Ispit za općinskog blagajnika položio je u Zagrebu 17. lipnja 1933.¹⁰ Ubrzo nakon toga položio je i ispit za općinskog bilježnika 6. srpnja 1933. u Zagrebu.¹¹ Naravno, Gašparović je zadovoljavao uvjete za izlazak na ispit: punoljetni je državljanin Kraljevine Jugoslavije, poznaje službeni jezik, tjelesno je i duševno zdrav, dobrog vladanja, odsluženog vojnog roka, nije pod starateljstvom te nije kažnjavan.¹² Ipak, iako je imao položene ispite, još uvijek nije zadovoljio uvjete za postavljenje na mjesto blagajnika odnosno bilježnika, jer je uvjet bio da općinski blagajnik mora imati najmanje navršene 24 godine, a bilježnik 25 godina.¹³ U personalnim spisima nema podataka da je obavljao službu blagajnika ili bilježnika u Rakovici, te je vjerojatno ostao i dalje zaposlen na pomoćnom mjestu pisara, čekajući postavljenje na mjesto blagajnika ili bilježnika kad za to potpuno zadovolji uvjete (propisanu životnu dob) te kad se za to mjesto ukaže potreba u nekoj općini.

Dana 27. kolovoza 1935. Gašparović je postavljen za privremenog općinskog bilježnika u Drežnik Gradu. Potrebno je staviti naglasak na prethodne događaje i okolnosti koje su dovele do ovog postavljenja. U noći s 26. na 27. kolovoza 1935. godine u svom domu u Drežnik Gradu ubijen je dotadašnji općinski bilježnik Ni-

---

se odnosi na Uredovnu svjedodžbu Općinskog poglavarstva u Rakovici 40/1943. izdanu u Rakovici 28. 4. 1943., navodno se potvrđuje da je Gašparović bio zaposlen na pomoćnim poslovima pisarskog vježbenika još od 4. srpnja 1921. godine. (HR-DAS-21-NOKS, kut 272, Personalni spisi D-G, Gašparović Petar). Također, isto se navodi i u prijepisu koji je ovjeren u kotarskoj oblasti u Slunju 28. 4. 1943. (HR-HDA-223-PS,10720). Teško je vjerovati u točnost podataka da je Gašparović s nepunih 12 godina radio kao pisarski pomoćnik u općini Rakovica. Također, u „Službeničkom listu za opštinske službenike Savske banovine“ kao i u Osobniku br. 8592 (nastalom u NDH) pod podacima o službovanju ovaj maloljetnički rad se ne spominje. U razdoblju od partizanskog zauzimanja cijelog prostora kotara Slunj u studenom 1942. pa do ponovne uspostave vlasti NDH na ovom području u siječnju 1943., svu arhivu kotara i općinskih poglavarstava uništili su ili otuđili partizani. Navodni datum ovjere točnosti ove potvrde je 28. 4. 1943., a dan ranije je Gašparović preuzeo službu bilježnika pri kotarskoj oblasti u Slunju, što također upućuje na moguću netočnost ovog dokumenta. U svakom slučaju, bilo stvarno ili izmišljeno, to maloljetničko službovanje pribrojeno mu je u radni staž.

⁹ HR-HDA-223-PS,10720, „Vojnička isprava“

¹⁰ Isto, „Svjedodžba broj 8 – 1933.“

¹¹ Isto, „Svjedodžba broj 124 – 1933.“

¹² GRGIĆ, 619.

¹³ GRGIĆ, 619-620.

kola Kosanović.¹⁴ Iako su u kući isprevtani ormari da bi se insceniralo ubojstvo radi grabeži, ništa nije odneseno, odnosno ukradeno. Nikolin sin učitelj Josip Kosanović *Puba*, koji je prilikom napada bio ranjen, izjavio je da je u ovom događaju sudjelovalo desetak napadača, koji nisu bili maskirali nego su po licu bili premazani crnom bojom, a da jedini motiv za ovo ubojstvo može biti političke naravi.¹⁵ Počinitelji nikada nisu pronađeni, niti je sama istraga polučila ikakve rezultate. Iako nikad nije dokazano, uvriježeno je mišljenje da su ovo ubojstvo počinili pripadnici četničkog udruženja koje je bilo osnovano u selu Bogovolja kod Slunja.¹⁶ Nekoliko mjeseci nakon ovih događaja, privremeni bilježnik Petar Gašparović bit će odlukom općinskog odbora dana 23. studenog 1935. godine primljen u stalnu službu bilježnika u drežničkoj općini.¹⁷ Sam Gašparović će kao razlog svog izbora navesti to da „kao domaći sin iz susjedne občine poznaje prilike i običaje ovog kraja“.¹⁸

Preuzimanjem dužnosti općinskog bilježnika, Gašparović je osigurao osobnu materijalnu egzistenciju te je dobio i općinski stan u Drežnik Gradu. Ubrzo je sklopio i brak, 29. veljače 1936., u rimokatoličkoj župnoj crkvi svetog Trojstva u Slunju s Mirkom Neralić, rođenom 25. svibnja 1917., kćeri Nikole i Milke r. Čavrak.¹⁹ Mirka Neralić bila je iz imućne obitelji slunjskih gostioničara. U ovom braku rođena je i kći Nevenka, 20. veljače 1937. u Drežnik Gradu.²⁰ Kum na krštenju joj je bio učitelj Josip Kosanović *Puba*. Gašparović i dalje nastavlja obavljati bilježničku službu, a u svim izvještajima koje je kotar Slunj slao banskoj upravi (Savske pa zatim Banovine Hrvatske) rad javnih službenika na području cijelog slunjskog kotara okarakteriziran je kao lojalan i zadovoljavajući te da nemaju utjecaja na političke prilike.²¹

Službovanje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Nastankom Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. Petar Gašparović će i dalje ostati raditi na mjestu općinskog bilježnika. Ipak, u općinskoj upravi došlo je do određenih promjena. Tako je 12. travnja 1941. smijenjen je dotadašnji načelnik Zvonko Pavličić, a imenovan Jure Krizmanić, a 6. kolovoza 1941. umirovljen je op-

¹⁴ HR-HDA-144-SBOU, kut 263, 27021/35, „Nikola Kosanović, općinski bilježnik, ubojstvo“

¹⁵ „Ubistvo općinskog bilježnika Kosanovića u Drežniku“, *Novosti* (Zagreb), br. 253, 13. rujna 1935.

¹⁶ DIZDAR, SOBOLEVSKI, *Prešućeni četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini*, 29-30.

¹⁷ HR-HDA-223-PS,10720, „Dekret općinske uprave u Drežnik Gradu od 23. 11. 1935.“

¹⁸ *Isto*, „Molba za premještaj od 12. 3. 1943.“

¹⁹ *Isto*, „Vjenčani list izdan u Slunju 15. 3.1940.“

²⁰ *Isto*, „Krsni list izdan u Drežnik Gradu 20. 3. 1940.“

²¹ HR-HDA-1363- XXI, inv. br. 6012, „Sresko načelstvo u Slunju šalje banskoj vlasti izvještaj o radu opće uprave“

ćinski blagajnik Nikola Jaić, a na njegovo mjesto ubrzo je imenovan Mile Pavličić.²² Iako ne raspolazem dokumentom (prisegom), može se zaključiti da je, s obzirom na novonastale društveno-političke okolnosti, Gašparović zasigurno pristupio ustaškom pokretu. Općinska uprava NDH u Drežnik Gradu nesmetano je djelovala do jeseni 1942. godine, kad partizani 2. studenog 1942. zauzimaju Drežnik Grad, koji je pod njihovom kontrolom do 27. siječnja 1943. godine. Partizani su prilikom povlačenja zapalili sve javne zgrade, tako da je općinsko poglavarstvo Drežnik Grada sve do kraja rata djelovalo izmješteno, u Bihaću.²³

Uvjeti rada, življenja, sigurnosti te općenito materijalna egzistencija općinskih službenika uvelike su se promijenili, tako da Gašparović 12. ožujka 1943. godine upućuje molbu za premještaj Ministarstvu unutarnjih poslova NDH.²⁴ U molbi navodi da je pred partizanskim napadom 2. studenog 1942. sa suprugom i kćeri pobjegao u Slunj te da „od imovine naše nismo mogli ništa ponijeti zbog skućenog vremena nego ono robe i veša što je bilo na nama. Partizanska banda čim je upala u mjesto Drežnik-grad, pljačkala, razbila i uništila je svu moju imovinu koju sam kao državni činovnik imao, tako da sad više nemam ni svoje čaše kojom bi se mogao vode napiti.“ Dalje navodi da nije sposoban provoditi zakonske odredbe i naredbe jer među stanovništvom općine ima i rodbine, da ne može u Drežnik Gradu naći nikakav smještaj za sebe i obitelji s obzirom na to da su sve javne zgrade zapalili partizani, te da je „živčano rastrešen“, a ako bi nastavio raditi na ovoj općini, bio bi „živčano slomljen“. Stoga u molbi moli da ga se „premjesti u istom svojstvu u jednu od općina u Velikoj župi Baranja, Vuka ili Bilogora koje bi primio kao pomoć (nagradu) odnosno utjehu za ublažavanje bijede i nevolje koju su mi nanijele partizanske bande“. Naposljetku navodi da ga na mjestu općinskog bilježnika može zamijeniti sadašnji općinski blagajnik Mile Pavličić. Vidljivo je da Gašparović želi premještaj na područje velike župe koja nije ugrožena partizanskim napadima i gdje će moći nesmetano i sigurno obavljati bilježničku službu te osigurati normalnu egzistenciju svojoj obitelji. Ovoj Gašparovićevoj molbi nije udovoljeno, ali odlukom ministra unutarnjih poslova dr. Nikšića premješten je dana 17. travnja 1943. na novu dužnost bilježnika pri kotarskoj oblasti u Slunju.²⁵ Petar Gašparović novu je dužnost preuzeo 27. travnja 1943. godine.²⁶ Na ovoj dužnosti ostaje do 19. lipnja 1943. godine, kad je nakon partizanskog napada i zauzimanja Slunja napustio grad. Dana 22. lipnja 1943. nalazio se u Zagrebu kad MUP-u podnosi molbu za novčanu

---

²² PRŠA, „Općine Rakovica i Drežnik Grad u Drugom svjetskom ratu (1941. – 1945.)“, 64-66.

²³ *Isto*, 78.

²⁴ HR-HDA-223-PS,10720, „Molba za premještaj od 12. ožujka 1943.“

²⁵ HR-HDA-223-PS,10720, „Dekret od 17. 4. 1943.“

²⁶ *Isto*, „Dopis MUP-u kotara Slunj 27. 4. 1943.“

pomoć „kako bi mogao par dana u Zagrebu preživjeti dok se ne vidi kako će mjesto Slunj dalje obstajati“.²⁷ Ta je molba pozitivno riješena te mu je Računovodstvo državne riznice pri Ministarstvu unutarnjih poslova istog dana isplatilo pomoć od 3000 kuna. Također, dana 26. lipnja 1943. postavljen je na novu dužnost privremenog upravitelja kotarske oblasti u Slunju.²⁸ Postavljanje na ovu dužnost očito je bilo tek formalne prirode, jer je područje cijelog slunjskog kotara bilo od 19. lipnja do 31. srpnja 1943. pod partizanskom kontrolom.²⁹ Iako je od kraja srpnja 1943. u kotaru Slunj ponovno uspostavljena vlast NDH, Gašparović se nije vratio u Slunj, već je 21. kolovoza 1943. imenovan za službenika Velike župe Modruš u Ogulinu „privremeno do sređivanja prilika na području kotara Slunj“.³⁰

Gašparović nije preuzeo dužnost u Ogulinu, već je ostao u Zagrebu, navodno radi liječenja u očnoj klinici.³¹ Glavno ravnateljstvo za upravu MUP-a upućuje ga na obavljanje liječničkog pregleda u bolnicu Sveti Duh dana 31. prosinca 1943.³² Poziv je upućen na adresu Jurišićeva 12, ali nije uručen jer je Gašparović napustio Zagreb 7. prosinca 1943. te otišao u Ogulin.³³ Dana 11. siječnja 1944. MUP dobiva dopis Velike župe Krbava i Psat da je Gašparović 17. prosinca 1943. došao u Bihać, te da je 23. prosinca 1943. imenovan privremenim bilježnikom općine Vrsta.³⁴ Nakon tog imenovanja u prosincu 1943. pa do svršetka rata odnosno sloma NDH, o Petru Gašparoviću nema nikakvih podataka. MUP je čak zaprimio i prijavu da je za vrijeme službovanja u Slunju (travanj – lipanj 1943.) ucjenjivao stranke, te je protiv njega trebao biti proveden stegovni postupak. Pojednosti o ovom slučaju nisu poznate, osim odgovora velikog župana Modruša Jurice Markovića 3. travnja 1944. Glavnom ravnateljstvu za unutarnju upravu MUP-a: „Izvjješćuje se naslov, da se gornji predmet nalazi u očevidnosti, pošto je kotar Slunj u rukama odmetnika pa se po predmetu ne može uredovati.“³⁵ Iz odgovora velikog župana MUP-u može se razaznati da ni on nije znao gdje se Gašparović nalazi, što s obzirom na ratno stanje i otežanost komunikacija i nije čudno.

²⁷ Isto, „Molba za novčanu pomoć od 22. 6. 1943.“

²⁸ Isto, „Dekret od 26. 6. 1943.“

²⁹ PRŠA, 80.

³⁰ HR-HDA-223-PS,10720, „Imenovanje Velike župe Modruš od 21. 8. 1943.“

³¹ Isto, „Dopis Velike župe Krbava i Psat MUP-u od dana 29. 12. 1943.“

³² Isto, „Poziv na liječnički pregled od dana 23. 12. 1943.“

³³ Isto, „Povratnica od dana 23. 12. 1943.“

³⁴ Isto, Dopis Velike župe Krbava i Psat MUP-u od dana 29.12.1943.

³⁵ Isto, „Dopis Velike župe Modruš MUP-u od 03.04.1944.“

Poraće i optužba za ratne zločine

Dana 13. travnja 1945. oružane snage NDH napustile su prostor općina Drežnik Grad i Rakovica te taj prostor ostaje pod trajnom partizanskom kontrolom. Ubrzo će 8. svibnja 1945. ulaskom partizana u Zagreb prestati postojati i NDH. Iako nam sudbina Petra Gašparovića u posljednjih godinu i pol dana rata nije poznata, preživio je rat. Očito se vrlo brzo snašao u novim okolnostima jer je od 21. svibnja 1945. do 26. listopada 1945. zaposlen kao službenik Narodnog odbora općine Cetingrad.³⁶ Koji je razlog prestanka službovanja, u dostupnom arhivskom gradivu nije izrijekom navedeno, ipak moguće je doći do određenih pretpostavki odnosno zaključaka.

Partizanske vlasti još su 1944. godine odlukom ZAVNOH-a osnovale Zemaljsku komisiju za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača (dalje u tekstu ZKRZ). Djelovala je na područjima koja su bila pod partizanskom kontrolom, a od okončanja rata u svibnju 1945. na području cijele Jugoslavije, odnosno Hrvatske. Također, osnovane su oblasne i općinske komisije. Glavni zadatak ZKRZ-a bio je prikupljati podatke i dokazni materijal (prijave oštećenika, svjedočanstva, razne osobne dokumente, fotografije, tisak, literaturu, pisma, letke...), pomoću kojih bi ustanovilo okolnosti zločina, odgovornosti počinitelja i njihovih suučesnika kako bi im nakon provedenog postupka nadležni sudovi izrekli kaznu, ali i obavljati klasifikaciju ratnih zločina i sastavljati popise ratnih zločinaca i njihovih pomagača te statističke preglede prijavljenih i poznatih zločina.³⁷

Tijekom ljeta 1945. Okružna komisija Karlovac vrlo aktivno radi na utvrđivanju zločina i sastavljanu popisa odgovornih za zločine. Dana 18. srpnja 1945. godine ista komisija donosi Odluku o utvrđivanju zločina okupatora i njegovih pomagača za „masovna ubojstva i klanje Srba, te pljačku i palež njihove imovine u ljetu god. 1942. u mjestima općine Drežnik Grad, sela Smoljanac, Sadilovac, Grabovac, Irinovac i Korana“, te su poimenično navedene 583 žrtve.³⁸ Kao najodgovorniji za ovaj zločin utvrđeni su Milan Mesić, ustaški bojničnik, i 51 suučesnik. Kao suučesnik Mesića u ovom zločinu naveden je i Petar Gašparović pod optužbom da je: „intelektualni začetnik masovnih ubijanja i klanja Srba, te paleža i plačke njihove imovine u mjestu Smoljanac, Sadilovac, Irinovac, Grabovac, Korani i Lipovači u zajednici sa

---

³⁶ HR-DAS-21-NOKS, kut 272, Personalni spisi D-G, Gašparović Petar, (dalje u tekstu: HR-DAS-21, kut 272, PS, GP) „Potvrda Narodnog odbora kotara Slunj 6055./1953. od 19. kolovoza 1953.“

³⁷ GRAHEK RAVANČIĆ, „Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje“, 156.

³⁸ HR-HDA-306-ZKRZ, kut 215, Odluku o utvrđivanju zločina okupatora i njegovih pomagača za zločine počinjene na području općine Drežnik Grad

---

domaćim ustaškim dužnosnicima.³⁹

Analizirajući popis suučesnika u ovom zločinu, kod većine je već komisija utvrdila da su poginuli u ratu, strijeljani nakon rata, skrivaju se u šumama (križari) ili su na nepoznatim boravištima. Tek rijetki od popisanih bili su kod svojih kuća. Stoga je Gašparović bio „pogodna osoba“ da odgovara za ove zločine. Istog dana Okružna komisija šalje dopis slunjskoj OZN-i koji sadrži popis suučesnika u ovom zločinu te nalaže da se za navedene popiše pokretna i nepokretna imovina radi konfiskacija. Također, naznačeno je da je Komisiji poznato da je Petar Gašparović na dužnosti kod općinskog narodnog odbora u Cetingradu te ga je potrebno odmah uhititi.⁴⁰

Očito ga je u tim turbulentnim vremenima netko morao zaštititi, te okarakterizirati ne kao zločinca, nego kao osobu koja je tijekom rata samo obavljala svoj službenički posao. Petrov mogući zaštitnik mogao je biti brat Dane, koji je živio u Karlovcu, otišao u partizane 3. srpnja 1942. godine te bio politički komesar 1. bataljona Karlovačke udarne brigade (od 5. ožujka do 8. listopada 1944.).⁴¹ Također, u izjavi Anke Grgić danoj 30. ožujka 1943. Komisiji za izbjeglice u Beogradu, navodi se da je Petrova žena Mira Gašparović dojavljivala susjedima Srbima, kao i onim Hrvatima koji su skrivali Srbe, da pobjegnu prije dolaska ustaša.⁴² Ne postoje podatci da je Gašparović bio procesuiran ili osuđen za ove ratne zločine.⁴³

Službovanje nakon Drugog svjetskog rata i umirovljenički dani

Očito se na neko vrijeme Petar Gašparović pritajio. Početkom lipnja 1946. zapošljava se u Građevinskom poduzeću Ogulin na rekonstrukciji ceste Tušilović – Plitvička jezera na dionici ispod Drežnik Grada, prvotno kao obični radnik, a zatim kao službenik, od 1. lipnja do 1. prosinca 1946.⁴⁴ Petar Gašparović odlučio je napustiti rodni kraj. Moguće je pretpostaviti što ga je na to nagnalo. Slika poraća na području općina Drežnik Grad i Rakovica bila je takva da su glad i nestašica bile uobičajena pojava, a i samo stanovništvo nije imalo previše povjerenja u nove vlasti.⁴⁵ S obzirom na to da više nije bio općinski službenik, Petar se zajedno sa ženom i kćeri vratio u roditeljski dom. U godinama nakon Drugog svjetskog rata Petrove su se sestre (Kata, Ana i Dragica) udale, no u zajedničkom kućanstvu s ocem Mar-

³⁹ *Isto.*

⁴⁰ *Isto.*

⁴¹ LULIK, ZATEZALO, *Karlovačka udarna brigada*, 383.

⁴² PETKOVIĆ, *1941 1942 u svedočenjima učesnika narodnooslobodilačke borbe*, knj. 17., 518.

⁴³ HR-DAS-21, kut 272, PS, GP, „Potvrda kotarskog javnog tužilaštva Sisak od 13. 3. 1958.“

⁴⁴ *Isto*, „Zapisnik Kotarskog suda u Slunju od 20.08.1953.“

⁴⁵ BRAJDIĆ, „Poraće Drugog svjetskog rata na prostoru općina Rakovica i Drežnik Grad“, 95.

kom i maćehom Jelenom još su uvijek živjela Petrova braća Franjo i Ivan te polubrat Toma.⁴⁶ Nakon nekog vremena Petar napušta roditeljski dom zbog siromaštva i neimaštine te želje za stalnim poslom koji nije mogao dobiti u Rakovici.⁴⁷

Petar Gašparović početkom 1947. odlazi u Sisak. Koji je bio razlog što je za svoje novo mjesto boravka i zaposlenja izabrao Sisak nije poznato, ali logično je zaključiti da je i Petar bio među onim velikim brojem doseljenih u Sisak zato što se vrlo lako dolazilo do zaposlenja u gradu koji se u to vrijeme užurbano industrijalizira. S njim tada nisu otišle supruga Mirka⁴⁸ i kći Nevenka⁴⁹, koje od tad žive u Slunju.⁵⁰ Prvo zaposlenje u Sisku mu je bilo u Poduzeću za iskorištavanje šuma (1. travnja 1947. – 29. veljače 1948.)⁵¹, a potom u Katastarskom uredu Sisak (1. ožujak 1948. – 30. travnja 1952.).⁵²

Petar Gašparović 1948. sklopio je brak s Veronikom Salopek, rođenom 6. svibnja 1918. godine u Rakovici, kćeri Rudolfa i Ane r. Štajduhar. Veronika je u poratnim godinama s roditeljima i bratom odselila iz Rakovice, te su nastavili živjeti u Zagrebu (Trnje). Ovaj brak nije dugo trajao, te ubrzo dolazi do rastave (krajem 1948. ili 1949.), a nakon koje im se dana 19. srpnja 1949. u Zagrebu rodila kći Ružica.⁵³

Dana 1. svibnja 1952. Gašparović je zaposlen kao tajnik Narodnog odbora općine Palanjek, gdje će raditi do 30. ožujka 1954.⁵⁴ Prilikom zaposlenja na ovo radno mjesto ispunio je opći upitni arak u kojem, između ostalog, navodi da: nije imao nikakvo učesće u narodnooslobodilačkom pokretu, da nije služio u neprijateljskoj vojsci za vrijeme rata, da nakon oslobođenja nije bio kažnjavan niti pod istragom, da nitko od njegove obitelji nije sudjelovao u NOP-u, nije sudjelovao u neprijateljskoj vojsci, državnom aparatu i organizacijama.⁵⁵ Njegov rad na ovom radnom mjestu u godini 1952., prema dostupnoj dokumentaciji, ocijenjen je kao vrlo dobar.⁵⁶ Na inzistiranje bivše supruge Veronike da žive zajedno, posebice zato što je željela da kći odrasta s oba roditelja, ponovno sklapaju brak 1953., ali ni taj brak nije dugo trajao

---

⁴⁶ BRAJDIĆ, *Rakovički rodovi*, 131-132.

⁴⁷ Razgovor s Tomom Gašparovićem, 27. 10. 2023. u Rakovici. (dalje u tekstu TG, 27. 10. 2023.)

⁴⁸ Umrla je 1981. u Karlovcu, sahranjena u Slunju. (TG, 27. 10. 2023.)

⁴⁹ Udala se za Stevana Komadinu iz Donjeg Budačkog. Nevenka je radila kao učiteljica u osnovnoj školi na Dubovcu. (TG, 27.10.2023.) Umrla je 26. travnja 2006. u Karlovcu te je zakopana na pravoslavnom groblju. („Obavijest o smrti“, *Večernji list* (Zagreb) 28. travnja 2006.)

⁵⁰ TG, 27.10.2023.

⁵¹ HR-DAS-21, kut 272, PS, GP, „Potvrda od 18. 2. 1948.“

⁵² *Isto*, „Potvrda od 30. 5. 1952.“

⁵³ Razgovor s Ružicom Gašparović, 30.10.2023. u Zagrebu. (dalje u tekstu: RG, 30. 10. 2023.)

⁵⁴ HR-DAS-21, kut 272, PS, GP, „Potvrda NOK Sisak od 5. 8. 1958.“

⁵⁵ *Isto*, „Opći upitni arak od 5. 5. 1952.“

⁵⁶ *Isto*, „Ocjena za 1952. godinu od 20. 2. 1953.“

jer su se već 1955. rastali, te je od tada Veronika zajedno s kćeri Ružicom nastavila živjeti kod svojih roditelja u Bednjanskoj ulici u Zagrebu.⁵⁷ Petar će ubrzo nakon rastave sklopiti novi brak s udovicom Verom Elić 24. travnja 1955. u Sisku. Do smrti je živio sa suprugom i posinkom u Sisku, Obala JNA 13 (danas Lađarska ulica).⁵⁸

Nakon rada na mjestu tajnika Narodnog odbora općine Palanjek, zaposlen je kao službenik Narodnog odbora općine Sisak (1. travnja 1954. – 28. veljače 1956.)⁵⁹, zatim u sisačkom odjeljku Uprave za vodoprivredu (1. ožujka 1956. – 31. prosinca 1957.) te Arhitektonskom projektnom birou u Sisku (1. siječnja 1958. – 28. veljače 1958.)⁶⁰ Od 1. ožujka 1958. zaposlen je kao službenik Sekretarijata za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu i radi na radnom mjestu referenta za isplatu invalidskih, dječjih i posebnih invalidskih dodataka, a kao opis posla koji obavlja navedeno je „svaki mjesec popunjava i dostavlja oko 2500 isplata za ostvarenje prava po točki 4., knjiži sve isplate i vrši registraciju svih promjena nastalih tokom mjeseca“, a ocjena njegova rada je prosječna.⁶¹ Nakon prestanka zaposlenja u Sekretarijatu za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu radi kao službenik u Općoj bolnici Sisak (8. svibnja 1959. – 31. prosinca 1959.) te naposljetku u Zdravstvenom centru u Sisku (1. siječnja 1960. – 31. prosinca 1964.).⁶²

Kao umirovljenik radio je honorarno kod sisačkog odvjetnika Žarka Kutleše.⁶³ Odlaskom u mirovinu više se posvetio svom hobijsu, pčelarstvu. Dana 12. travnja 1967. godine jedan je od osnivača Pčelarskog društva Sisak te je izabran i za njegova prvog predsjednika.⁶⁴ Petar Gašparović umro je 15. lipnja 1985. u Sisku, te je pokopan na gradskom groblju Viktorovac.⁶⁵

⁵⁷ Uzrok i prve i druge rastave njezinih roditelja bio taj što je otac Petar, barem u to doba, jako puno pio. Nakon rastave roditelja Ružica se s ocem vidjela tek nekoliko puta. Polusestru Nevenku upoznala je tek 1985., netom prije očeve smrti. Nakon očeve smrti s očevom rodbinom kao i polusestrom nije više kontaktirala. (RG, 30. 10. 2023.)

⁵⁸ Vera Lehardt vjenčala se za Aleksandra Elića 1942. godine, ali je umro 1946. Iz braka imaju sina Aleksu (Razgovor s Alekson Elićem dana 28. 10. 2023. u Sisku) (dalje u tekstu: AE, 28. 10. 2023.)

⁵⁹ HR-DAS-21, kut 272, PS, GP, „Potvrda NOO Sisak od dana 5. 8. 1958.“

⁶⁰ Isto, „Rješenje od 25.02.1958.“

⁶¹ Isto, „Upitnik za ocjenjivanje službenika organa državne uprave od dana 20.03.1959.“

⁶² Isto, „Potvrda Zdravstveni centar Sisak 31.12.1964.“

⁶³ AE, 28.10.2023.

⁶⁴ Arhiva Pčelarskog društva Sisak, „Fotografija s osnivačke Skupštine 12. travnja 1967.“

⁶⁵ AE, 28.10.2023.

Zaključak

Analizirajući život i službeničku karijeru Petra Gašparovića nailazi se na nelogičnosti, netočnosti, nepotpunosti, ali očito je da je bježao od svoje prošlosti i sudbine. Vjerojatno nikada nećemo saznati je li zaista počeo raditi s 12 godina kao pisarski vježbenik u općini Rakovica, zašto je skrivao službovanje u upravi NDH (navodeći samo jednu službu), koja je bila njegova sudbina u posljednjih godinu i pol dana Drugog svjetskog rata, kako se nosio s optužbom i tko ga je zaštitio od odgovornosti za ratne zločine, zašto je napustio obitelj i promijenio sredinu življenja i slično. Vidljivo je da ovaj rad nije donio potpunu i cjelovitu rekonstrukciju životne sudbine Petra Gašparovića, jer je danas nemoguće u potpunosti i točno rekonstruirati uzročno-posljedične veze s obzirom na vremenski odmak. Ipak, to nije ni bio njegov cilj. Sam cilj rada, za koji vjerujem da je i ostvaren, jest uočiti i obrazložiti kako su se promjene državnih sustava i društveno-političkih okolnosti manifestirale kroz život pojedinca, odnosno rekonstruirati sudbinu jedne osobe u turbulentnim vremenima Drugog svjetskog rata, kao i njegovo snalaženje u novonastalim poslijeratnim prilikama. Ovaj je rad i poticaj drugim istraživačima za istraživanje sličnih osobnih sudbina i tako doprinijeti zavičajnoj povijesti pojedinog područja.

Bibliografija

Arhivski i neobjavljeni izvori

HR-DAS-21-NOKS: Hrvatska, Državni arhiv u Sisku, Sisak, fond 21, Narodni odbor kotara Sisak

HR-HDA-144-SBUO: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 144, Savska banovina. Upravno odjeljenje.

HR-HDA-223-MUP NDH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 223, Ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske.

HR-HDA-306-ZKRZ: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 306, Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača Hrvatske.

HR-HDA-1363-XXI: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1363, grupa XXI, Politička situacija 1910.-1940.

Arhiva Pčelarskog društva Sisak

Razgovor s Tomom Gašparovićem (r. 1932.), 27.10.2023. u Rakovici

Razgovor s Aleksom Elićem (r. 1946.), 28.10.2023. u Sisku

Razgovor s Ružicom Gašparović (r. 1949.), 30.10.2023. u Zagrebu

Objavljeni izvori i tisak

Novosti (Zagreb), 1935.

Večernji list (Zagreb), 2006.

Literatura

BRAJDIĆ, Drago. „Poraće Drugog svjetskog rata na prostoru općina Rakovica i Drežnik Grad“. *Podplješivički graničari* 6 (2022), 93-110.

BRAJDIĆ, Drago. *Rakovački rodovi*. Zagreb: vlastita naklada, 2014.

DIZDAR, Zdravko; SOBOLEVSKI, Mihael. *Prešučeni četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1999.

GRAHEK RAVANČIĆ, Martina. „Ustrojavanje organa nove vlasti: Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje“. *Historiografski zbornik* LXVI (2013) br 1, 149-172.

GRGIĆ, Stipica. *Između režimske ideologije i potreba građana: Savska banovina 1929-1939*. Zagreb: Fakultet Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2020.

LULIK, Josip; ZATEZALO, Đuro. *Karlovačka udarna brigada*. Karlovac: Histo-rijski arhiv u Karlovcu, 1984.

PETKOVIĆ, Radomir. *1941-1942 u svedočenjima učesnika narodnooslobodilačke*, knjiga 17. Beograd: Vojno izdavački zavod JNA, 1975.

PRŠA, Želimir. „Općine Rakovica i Drežnik Grad u Drugom svjetskom ratu (1941.-1945.)“. *Podplješivički graničari* 6 (2022), 51-91.